

ปฐมบทแห่งการเรียนรู้

รองศาสตราจารย์รังสรรค์ แสงสุข
รองศาสตราจารย์ ดร. โฆษิต อินทวงศ์

อารัมภบท

การเรียนรู้ของบุคคลมิได้มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้เฉพาะเนื้อหาวิชาตามที่สาขาวิชากำหนดไว้ในหลักสูตรเพียงอย่างเดียว ด้านเดียว เรียนจบหลักสูตรก็สำเร็จการศึกษาไปประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคล ถ้าบุคคลใดได้รับการฝึกฝนตนเองให้ใฝ่เรียนรู้ใฝ่รู้ก็จักสามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง เป็นบุคคลที่สามารถพัฒนาตนเองด้วยการเพิ่มพูน ความรู้ความสามารถและมีศักยภาพในการปฏิบัติงานได้เต็มกำลังความสามารถของบุคคล

สถาบันการศึกษาทุกระดับมีความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 5)

เพื่อให้การเรียนรู้ของบุคคลบรรลุตามความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา การแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดภูมิปัญญาเป็นแนวคิดทิศทางและแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา ขออัญเชิญกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิปริญญาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ของ 5 สถาบัน

เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2532 มหาวิทยาลัยรามคำแหง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยศิลปากร และราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทย ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิปริญญาบัณฑิตกิตติมศักดิ์และฉลองพระองค์ครุยที่ศาลาดุสิตดาลัย ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัส

กระแสพระราชดำรัสนั้นสั้น แต่มีข้อความที่ฉกรรจ์เกี่ยวกับการศึกษาและการพัฒนา
กระแสพระราชดำรัสต่าง ๆ มักจะทรงชี้ทิศทางที่สำคัญ ๆ ไม่ว่าจะผ่านไปหรือรับรู้กันในวงแคบ
ๆ สื่อมวลชนน่าจะนำมาเผยแพร่ เพื่อไปสู่การรับรู้กันในวงกว้าง และพิจารณาพิจารณาให้ลึกซึ้ง
เพื่อประกอบการทำงานในด้านต่าง ๆ ให้ได้ผลดีแก่ประเทศชาติ ขออัญเชิญพระราชดำรัส เมื่อ
วันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2532 มาทุกตัวอักษรดังต่อไปนี้

พระราชดำรัส

ในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรีบัณฑิตศึกษามหาบัณฑิตของ 5 สถาบัน

ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต

วันอังคารที่ 3 ตุลาคม 2532

ขอขอบใจสถาบันการศึกษาทั้ง 5 แห่งเป็นอันมาก ที่นำปริญญาคุณวุฒิปริญญาตรีบัณฑิตศึกษามหาบัณฑิต
และเสด็จมามอบให้ นับเป็นการให้เกียรติยกย่องข้าพเจ้าอย่างแท้จริง เมื่อได้รับแล้ว ผู้รับก็
ควรแสดงสัมมาคารวะตามธรรมเนียม ข้าพเจ้าจึงขอเสนอข้อสังเกตซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่การ
จัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยมาปรารถนา

เจตนาสำคัญข้อหนึ่งของมหาวิทยาลัย ก็คือ มุ่งจะอบรมนักศึกษาให้เป็นคนเก่ง คือ
ให้มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ รอบตัว เช่น ในด้านวิชาการ ด้านความคิดริเริ่ม ด้านความ
กล้าหาญสามารถในการแสดงออก และด้านความกระตือรือร้นที่จะก้าวหน้า เป็นต้น การสอน
คนให้เก่งนี้ ถ้าดูเฉพาะบางแง่บางมุม อาจเห็นว่าดี ว่าสอดคล้องกับสมัยเร่งรัดพัฒนา
แต่ถ้ามองให้ถี่ถ้วนรอบด้านแล้ว จะเป็นการมุ่งสอนคนให้เก่งเป็นเกณฑ์ อาจทำให้เกิด
จุดบกพร่องต่าง ๆ ขึ้นในตัวบุคคลได้ไม่น้อย ที่สำคัญก็มี

1. บกพร่องในความคิดพิจารณาที่รอบคอบและกว้างไกล เพราะใจร้อน เร่งจะทำการ
ให้เสร็จโดยเร็ว เป็นเหตุให้การทำงานผิดพลาด ขัดข้อง และล้มเหลว

2. บกพร่องในความนับถือและเกรงใจผู้อื่น เพราะถือตนว่าเป็นเลิศ เป็นเหตุให้
เย่อหยิ่ง มองข้ามความสำคัญของบุคคลอื่น และมักก่อความขัดแย้ง ทำลายไมตรีจิตมิตรภาพ
ตลอดจนความสามัคคีระหว่างกัน

3. บกพร่องในความมัวหมองพอเหมาะพอดีในการกระทำทั้งปวง เพราะมุ่งหน้าแต่
จะทำตัวให้เด่นให้ก้าวหน้า เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว เหวี่ยงเอาเปรียบ

4. บทพร่องในจริยธรรมและความรู้จักผิดชอบชั่วดี เพราะมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์เฉพาะตัวให้เพิ่มพูนขึ้น เป็นเหตุให้ทำความคิดและความชั่วทุจริตได้ โดยไม่รู้สึกสะอึด สะเทือน

ผู้ที่มีจุดบกพร่องดังกล่าวนี้ เห็นกันอยู่ว่ามักจับผล จับหลักการไม่ถูก ส่วนใหญ่จึงประสบปัญหาและความผิดพลาด ไม่อาจสร้างความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนให้แก่ตน แก่บ้านเมืองได้ตามเป้าหมาย ดังนั้น นอกจากจะสอนคนให้เก่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอบรมให้ดีพร้อมกันไปด้วย ประเทศของเราจึงจะได้คนที่มีคุณภาพพร้อม คือ ทั้งเก่งทั้งดี มาเป็นกำลังของบ้านเมือง กล่าวคือ ให้ความเก่งเป็นปัจจัยและพลังสำหรับการสร้างสรรค์ ให้ความดีเป็นปัจจัยและพลังประคับประคองหนุนนำความเก่ง ให้เป็นไปในทางที่ถูก ที่ควร ที่อำนวยผลเป็นประโยชน์อันพึงประสงค์แต่ฝ่ายเดียว ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้ามหาวิทยาลัยทั้งหลายร่วมมือกันสร้างความเก่งและความดีให้เกิดพร้อมกันในตัวนักศึกษาได้ อีกไม่นาน ความผิดพลาด สับสน รวมทั้งปัญหาข้อขัดข้องนานาประการในบ้านเมืองเรา จะทุเลาลดน้อยลง และความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืน จะบังเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าที่เรา กำลังเร่งร้อนกระทำกันอยู่ในเวลานี้

ขอขอบใจทุกท่านและทุกสถาบันอีกครั้งหนึ่ง ทั้งขออวยพรให้มีความสุข ความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป ในหน้าที่และสัมมาชีพที่แต่ละท่านประกอบอยู่

สำเนาถูกต้อง
นายสมศักดิ์ จตุรภัทร
สำนักราชเลขาธิการ
3 ตุลาคม 2532

ในพระราชดำรัสนี้ ทรงติเข้าไปตรงหัวใจของการศึกษาและการพัฒนาที่เดียว ดังนี้

(1) การสร้างความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนของบ้านเมืองขึ้นกับการพัฒนาคนที่มีคุณภาพ

(2) การศึกษายังสร้างคนที่มีความบกพร่องอยู่มาก "...ผู้ที่มีจุดบกพร่องดังกล่าวนี้เห็นกันอยู่ว่ามักจับเหตุจับผล จับหลักการไม่ถูก ส่วนใหญ่จึงประสบปัญหาและความผิดพลาด ไม่อาจสร้างความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนให้แก่ตนแก่บ้านเมืองตามเป้าหมาย"

(3) การศึกษาจะต้องสร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีทั้งความเก่งและความดีพร้อมกัน

(4) การพัฒนาที่กำลังเร่งร้อนกระทำกันอยู่ในเวลานี้ จะไม่เป็นความเจริญก้าวหน้าที่แท้จริง หากไม่ปรับปรุงการศึกษาให้ดี ถ้าไม่ใช้ความเจริญก้าวหน้าที่แท้จริง ก็เป็นความเจริญก้าวหน้าแบบปลอม ๆ

การศึกษาทุกวันนี้ ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยเน้นที่การยึดเยียดรายละเอียดเนื้อหาและเทคนิคเป็นสำคัญ ไม่สร้างสติปัญญาอย่างแท้จริง ทำให้คิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และขาดความเข้าใจตนเองที่สัมพันธ์อยู่กับสรรพสิ่งทั้งหลาย (จริยธรรม) ทำให้ประเทศชาติอ่อนแอและประกอบด้วยคนที่ก่อทุกข์ให้ตนเองและผู้อื่น ในสภาพอย่างนี้ อย่าพูดถึงการพัฒนาสังคมเลย การพัฒนาเศรษฐกิจก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่พัฒนาคนนั้นไปได้ช่วงสั้น ๆ เท่านั้น

วงการศึกษานานาชาติทุกระดับควรนำกระแสพระราชดำริสไปปรับปรุงการศึกษากันอย่างจริงจังเพื่อให้การศึกษาสามารถพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อให้ประเทศไทยมีพลังทางปัญญาและพลังทางจริยธรรม อันเป็นรากฐานของความเจริญก้าวหน้าที่แท้จริง (ประเวศ วะสี, 2538, หน้า 7-10)

ปาฐกถาด้านการศึกษาใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เพื่อให้ปฐมบทการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลได้กว้าง รู้ลึก รู้จริง และเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง การศึกษาและเรียนรู้บทปาฐกถาด้านการศึกษาและพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีหลายหัวข้อและจัดพิมพ์ใน “รัตนทิพย นิกิตการศึกษา” (2542) และ “รัตนประทีป” (2543) จึงขอเชิญเชิญบทปาฐกถาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า” เพื่อได้ศึกษาในรายละเอียดต่อไป

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรยายในหัวข้อ “แนวโน้มการจัดการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า” ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า” ณ โรงแรมบีพี สมิหลา จังหวัดสงขลา วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2542 (2542, หน้า 84-107 และ 2543, หน้า 80-96)

เมื่อครั้งท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายสมศักดิ์ ปรีศนันท์กุล) กล่าวว่าการจัดงานครั้งนี้ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ มาร่วมบรรยายหลายท่าน มองไปก็เห็นผู้เชี่ยวชาญนั่งอยู่หลายท่าน ข้าพเจ้าไม่ชำนาญอยู่คนเดียว ก็เลยแหย่หน่อย วันนี้ได้รับมอบหมายให้มาพูดถึงเรื่อง แนวโน้มการศึกษาในทศวรรษหน้า ซึ่งเป็นเรื่องยาก เพราะจะพูดแนวโน้มได้จะต้องรู้จักการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ดี และรู้จักเรื่องของยุคสมัยนี้อย่างถ่องแท้ด้วย

ยุคที่เราเรียกกันว่า “ทศวรรษหน้า” นี้เป็นช่วงที่อธิบายและศึกษาได้ยาก เพราะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่าน หรือถ้าจะพูดให้ฟังยาก ๆ ก็คือ พลังของศตวรรษที่ 20 กับพลังของศตวรรษที่ 21 ที่เพิ่งก่อกำลังผสมหรือต่อต้านกัน มีปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เป็นปัญหามาแต่ศตวรรษที่ 20 หรือศตวรรษก่อน ๆ รวมทั้งแนวคิดของคนในยุคสมัยนั้นที่ต่างจากปัจจุบันและที่จะเป็นไปในอนาคต ในปัจจุบันหรือยุคร่วมสมัยมีปัญหาการขัดแย้งกันเรื่องเชื้อชาติ และเรื่องอื่น ๆ มาถึงยุคใหม่ล่าสุดมีแนวคิดและเป็นเรื่องการไร้พรมแดน การเปิดกว้าง หรือการมีระบบ digital ที่เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า ทุก 18 เดือน ช่วงเปลี่ยนผ่านนี้จึงมีพลังสองอย่างที่ขัดแย้งกัน เป็นช่วงที่เราต้อง

ศึกษาให้เข้าใจให้ได้ รวมทั้งเข้าใจการตีความอนาคตทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ด้วย

กล่าวกันว่าขณะนี้และต่อไปข้างหน้า สถานะที่ต่าง ๆ ในโลกจะเข้าใกล้กันมากขึ้น ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ใช่สาเหตุเพราะเปลือกโลกหดเข้ามาอยู่ใกล้ ๆ กัน แต่ที่เกิดจากความรวดเร็วความสะดวก ในการเดินทาง และการสื่อสารโทรคมนาคมในปัจจุบัน ทำให้คนไปมาหาสู่กันได้อย่างใกล้ชิด แม้จะอยู่กันคนละมุมโลกก็ยังมีความคิดที่คล้ายคลึงกันได้ ดังนั้น ถ้าหากไม่พัฒนาความรู้ความสามารถของเราเองแล้ว เราก็คงไม่สามารถอยู่ได้อย่างเป็นสุขในสังคมอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงฉับไวในหลาย ๆ ด้าน

หากมองอีกอย่างหนึ่ง ในประเทศเดียวกัน ไม่ได้หมายถึงประเทศไทยเท่านั้น แต่หมายถึงประเทศหลายประเทศ ต่างก็มีความแตกต่างกันมาก ๆ อยู่รวมกัน บางประเทศมีคนพูดภาษาต่างกันเป็นร้อย ๆ ภาษา ฐานะทางเศรษฐกิจก็ต่างกัน ในประเทศเดียวกัน อาจมีคนที่ยังมีความเป็นอยู่เช่นมนุษย์สมัยหิน หรือความเป็นอยู่แบบยังชีพ ซึ่งดีขึ้นมาหน่อย คือสามารถรองรับคนให้อยู่รอดได้จำนวนมากขึ้น หรือพวกที่เปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบทำการเกษตรมาเป็นอุตสาหกรรม หรือสมัยใหม่ที่เป็นธุรกิจแบบ e-Commerce, e-Business ที่เราได้ประชุมกัน เมื่อไม่นานมานี้ก็เป็นเรื่องประเทศเดียวกัน แต่มีทุกอย่างหรือทุกระดับที่กล่าวมาข้างต้น มีความคิดต่างกัน ใช้ชีวิตต่างกัน กลายเป็นว่าเหมือนอยู่คนละโลก คนละแห่ง ก็เป็นปัญหาสำคัญข้อหนึ่งของหลายประเทศในศตวรรษนี้และต่อไปในอนาคต

ความรู้ที่จำเป็นสำหรับทศวรรษหน้า

การศึกษาคือการพัฒนาคน พัฒนาชาติ ให้คนมีความรู้ที่จะสามารถสร้างตนให้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น สร้างชาติให้อยู่อย่างมีความสุขและรุ่งเรืองได้ เราพูดว่า จะต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทศวรรษหน้านั้นเราต้องรู้อะไร คำตอบคงมีหลายอย่าง พูดไปได้เรื่อย ๆ และทุกคนจะช่วยเติมคำในช่องว่างตรงนี้ได้ หลายอย่างที่ว่าน่าจะมี ดังนี้

ประการแรก เรียนรู้ให้อ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้รู้และแพร่ข่าวสารได้ บางคนเรียนไปแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ก็ต้องพยายามฝึกฝนต่อไป

ประการที่ 2 เรียนรู้ให้มีอาชีพ คือ สามารถทำงานเลี้ยงตัวได้ ให้มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ และรู้จักปรับปรุงพัฒนาความรู้ของตนให้ดีขึ้น

ประการที่ 3 รู้จักดำรงตนให้สมฐานะความเป็นมนุษย์ ข้อนี้พูดเป็นรูปธรรมได้ยากสรุปสั้น ๆ อยู่อย่างสมคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีศักดิ์ศรี ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ รู้จักใช้ชีวิตให้มีคุณค่า ใช้สติคิดพินิจในการดำรงตน เป็นความรู้ที่เอามาประกอบอาชีพโดยตรงไม่ได้ แต่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

ประการที่ 4 การมีคุณธรรมกำกับความรู้ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมนี้ได้ เช่น การไม่เอาเปรียบกันจนเกินไป การปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ การมีวินัยในตนเอง และการมีหลักการดำรงชีวิตอย่างมั่นคงปลอดภัย เรื่องนี้เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับทศวรรษหน้าเช่นกัน

ประการที่ 5 ต้องสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ มีความเข้าใจผู้อื่น สามารถขจัดหรือลดความขัดแย้ง ซึ่งเป็นฐานเบื้องต้นในการแก้ไขข้อขัดข้อง และสร้างสันติภาพทั้งในระดับประเทศ และระดับประชาคมระหว่างประเทศสืบต่อไป ได้เคยเห็นหลักสูตรที่สอนในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่มีการสอนเด็กในวิชา Conflict Management หรือการจัดการข้อขัดแย้ง จะเห็นได้ว่าเป็นความรู้ที่สมควรรู้ถึงขนาดนำมาจัดเป็นระบบแล้ว

ประการที่ 6 ต้องมีความรู้ที่จะประหยัดและใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องสำคัญของทศวรรษ ศตวรรษ และสหัสวรรษหน้า ที่ประชากรมีแต่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรไม่ได้เพิ่มตามไปด้วย หรือเพิ่มแต่ช้ากว่าจำนวนประชากร

นอกจากนี้อาจต้องมีความรู้อื่น ๆ ที่จะต้องรู้อีก ก็คงมีผู้เชี่ยวชาญกล่าวในการพูดที่จะมีในช่วงต่อจากนี้

การพัฒนาคนในทศวรรษหน้า

การพัฒนาคนในทศวรรษหน้านั้นจะทำอย่างไร มีการพูดกันมากเรื่องการพัฒนาคนให้ใช้เทคโนโลยีเป็น และการใช้เทคโนโลยีในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวหน้าไปรวดเร็วมาก คอมพิวเตอร์เป็นตัวอย่าง พอรุ่นที่ออกมาซึ่งคิดว่าเป็นรุ่นใหม่แล้ว อีกไม่นานก็มีความรู้ใหม่ ๆ สร้างคอมพิวเตอร์ใหม่มาอีกรุ่นหนึ่ง ของที่เคยทันสมัยก็กลายเป็นล้าสมัยไป ยังคิดเลยว่าหากเอาแผ่นซีดีรอม (CD-ROM) ใส่ time capsule ฝังไว้ จะขุดขึ้นมาใหม่ในอีก 160 ปีข้างหน้า พอเปิดขึ้นมาใหม่ เทคโนโลยีเก่าไปแล้ว คนรุ่นนั้นเขาไม่รู้อะไรจะเอาเครื่องอะไรมาอ่านซีดีรอมเหล่านั้นได้

การนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์นั้น แม้จะนำมาใช้แล้ว ไม่ใช่จะทำให้เรื่องที่ทำอยู่ไปได้อย่างรวดเร็วเสมอไป อาจมีปัญหากเกิดขึ้น เช่น ในทางสาธารณสุขที่ทุกคนตั้งเป้าว่าจะทำงานให้บรรลุจุดหมายใน ค.ศ. 2000 เรื่องสุขภาพดีถ้วนหน้า ซึ่งมีเรื่องการจัดการขาดสารไอโอดีน

อยู่ด้วย เขาตั้ง เป้าหมายนี้ไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1997 อีก 100 วัน ก็จะถึง ค.ศ. 2000 แล้ว แต่ปัญหาที่ยังมีอยู่ เป้าหมายจึงต้องเลื่อนไปอีกหน่อย

เท่าที่มีประสบการณ์มา เมื่อมีการแก้ไขปัญหา ดอนตันมักจะเกิดปัญหาที่ไม่คาดคิดขึ้น และดูเหมือนจะมีปัญหามากขึ้น แต่ปัญหาจะน้อยลงตามลำดับ หากดำเนินการต่อไปได้ในแนวทางที่ถูกต้อง เช่น การแก้ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร ดอนแรกอ่านข้อมูลที่เขาทำไว้เบื้องต้น ดูตัวเลขบุคคลเป้าหมาย แล้วก็นำมาใช้เป็นข้อมูลวางแผน พอเริ่มทำโครงการจริง ไปสำรวจจริง พบว่า จำนวนเด็กขาดสารอาหารมีมากกว่าตัวเลขที่เขียนไว้แต่เดิม แต่เมื่อดำเนินการไปได้ระดับหนึ่ง ปัญหา ก็จะลดน้อยลง หรือยกตัวอย่าง เช่น ในหมู่นักการศึกษาที่ทำโครงการเรื่องผู้รู้หนังสือ ไม่รู้หนังสือ พอออกไปหาข้อมูลกันจริงๆ ก็จะพบผู้ไม่รู้หนังสือมากขึ้น และมีสาเหตุของการไม่รู้ที่แตกต่างกันออกไปด้วย

แนวโน้มการศึกษาในทศวรรษหน้า

ขอกลับมาพูดถึงเรื่อง “แนวโน้มการศึกษาในทศวรรษหน้า” ดูตั้งแต่ปัจจุบันนี้ซึ่งมีวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ กล่าวกันว่า วิกฤตการณ์นี้เป็นกระแสโลก เป็นวัฏจักร แต่ส่วนหนึ่งก็เกิดจากการขาดวินัยทางด้านเศรษฐกิจ การทำบัญชีไม่โปร่งใส และความไม่สุจริตต่างๆ ด้วยหลายคนกล่าวว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงที่การศึกษาจะมีบทบาทมากที่สุด เพราะจะสามารถช่วยแก้ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นได้ มีศาสตราจารย์ชาวญี่ปุ่นท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า ตอนนี้เศรษฐกิจไม่ดี เงินไม่มี เราก็ใช้เงินน้อยลง ใช้ความคิดให้มากขึ้นหน่อย เราก็จะไปได้ ไม่อับจน อันนี้ก็ เป็นเรื่องของกำลังใจ

แม้ว่าเศรษฐกิจขณะนี้ไม่ดี ทำให้ตำแหน่งหน้าที่การงานลดลง ผู้ที่ทำงานอยู่บางกลุ่มก็ต้องออกจากงาน ผู้ที่สำเร็จการศึกษายังไม่มีโอกาสจะทำงานที่ได้เรียนมาก็มีมาก บางคนใช้โอกาสนี้เรียนไปเรื่อยๆ บางคนไม่มีโอกาสเพราะไม่สามารถจะหาทุนเรียนได้ ที่จริงแล้วในเวลานี้และในทศวรรษหน้าที่จะมาถึงในอีก 3 เดือนข้างหน้า ทุกคนควรพยายามช่วยกันให้คนไทยได้มีโอกาสเรียนให้มากที่สุด เพื่อให้ประเทศรุ่งเรืองและมั่นคงกว่าทศวรรษที่กำลังจะผ่านไป ถ้าเชื่อเรื่องวัฏจักร เมื่อตกต่ำแล้ว อีกหน่อยก็ดีเอง พอดีแล้ว เราไม่ได้เรียนเตรียมเอาไว้ ไม่มีคนทำงานก็แย่ สถานการณ์เช่นนี้น่าจะเป็นโอกาสที่ได้ฝึกฝนพัฒนาคน เช่น เรื่องการใช้จ่าย ไม่ให้ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ ดังเช่นที่โบราณท่านกล่าวไว้ว่า

มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท
อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
จงมักน้อยกินน้อยค่อยบรรจบ
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ
ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งคาวหวาน

ปัจจุบันอาจจะประหยัดย่างที่ท่านสุนทรภู่กล่าวไว้หมดไม่ได้ เพราะเราไม่อยู่ในภาวะที่จะทำอะไรๆ เองได้มากเหมือนสมัยโบราณ แต่ถึงโบราณยังไง ถ้าวิเคราะห์คำกล่าวนี้อย่างจริงจัง ปัจจุบันเราทำอะไรๆ ไม่ได้ ต้องมีแลกเปลี่ยน ให้คนอื่นช่วยทำ หรือว่าซื้อหามา แต่ถ้าต้องซื้อก็ต้องหัดทำงบประมาณ เด็กๆ หัดทำเองก็ได้ คือมีเงินอยู่จำนวนหนึ่งที่จะใช้ ก็ต้องดูว่าจะซื้ออะไรได้บ้าง ถ้าเงินไม่พอ ก็ต้องจัดลำดับว่าเราต้องการอะไรมาก อะไรจำเป็นก่อนหลัง นึกถึงเมื่อตอนเป็นเด็ก อยากได้สมุดสักเล่ม ยังโดนถามว่า เมื่อได้สมุดนี้ไปแล้วจะใช้ให้เกิดประโยชน์อะไรได้บ้าง มีแล้วจะดีขึ้นอย่างไร ก็ต้องหัดใช้ความคิดตั้งแต่อยู่ชั้นประถม

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เมื่อได้ของมาแล้ว เช่น อุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งบางอย่างมีราคาแพงมาก ก็ควรจะใช้ของนั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ของราคา 1,000 บาท ใช้ไปใช้มาเหลือเพียง 1 บาทเท่านั้น ก็ต้องใช้อย่างถนอม ไม่ทิ้งขว้าง มีเพื่อใช้จริงๆ ไม่ใช่เพื่อความโก้เก๋ต่างๆ

มี 2 ความคิดที่ขัดแย้งกัน คือ การใช้ของบางครั้งใช้อย่างถนอมๆ ทำให้ใช้ได้นานเกินไป ก็ไม่ดีเหมือนกัน เพราะทำให้ไม่เกิดการผลิตใหม่ อีกพวกหนึ่งบอกว่าการใช้ของอย่างถนอมให้เก็บไว้ใช้ได้นานๆ เป็นการประหยัดทรัพยากร ที่จริงแล้ว ไม่แต่เฉพาะของ แม้แต่อาคารสถานที่ก็ควรคำนึงถึงความคุ้มค่าในการใช้สอยมากกว่าการทำให้โอ้อ่า และอาคารที่ใช้ได้นั้นควรต้องใช้ให้เต็มที่ เช่น บางครั้งอยู่ใกล้กัน แต่ต่างคนก็ต่างสร้างจนมีมากเกินความจำเป็น เพราะผู้คนมักคิดกันว่าเป็นงบประมาณ หรือที่พูดกันว่าได้งบประมาณมา งบประมาณ

อ้างอิงตามต้นฉบับที่กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ในโครงการฉลอง 200 ปีวชิรเกล้าสุทนต์ พ.ศ. 2529 ที่พิมพ์เผยแพร่กันทั่วไปนั้นได้แก้ไขให้เคลื่อนจากต้นฉบับบ้าง เช่น "มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท" "ถ้ามีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจบ" คำว่า บรรจบ นั้น ความหมายหนึ่งแปลว่า บรรจบเพิ่มให้ครบจำนวน จดกัน ใกล้ชิดต่อกัน ทำให้เข้ากันสนิท แต่โดยทั่วไปแล้ว ปัจจุบันมักจะรับรู้กันในความหมายของการประจบประแจง (พูดหรือทำให้เขารักเขาชอบ) ไม่ค่อยรับรู้กันในอีกความหมายหนึ่ง

เป็นของรัฐบาลจึงไม่รู้จักเสียขาย ถือว่าเป็นงบประมาณของหน่วยงานเรา ไม่ยอมให้ผู้อื่นใช้ร่วม ที่จริงเงินหรืออุปกรณ์เหล่านี้ไม่ได้เป็นของรัฐบาล แต่เป็นของราษฎรที่ทำงานเหนื่อยยากและเสียภาษีอากรให้รัฐ

นอกจากนั้น ของบางอย่าง เช่น คอมพิวเตอร์ จานรับสัญญาณดาวเทียม จะขอ งบประมาณมานั้นก็ต้องคิดว่า จะใช้ให้เต็มศักยภาพหรือมีประสิทธิภาพได้หรือไม่ อาจจะต้อง คิด cost benefit หรือ cost effectiveness มีการวางแผนการใช้งานร่วมกับหน่วยงานอื่นที่อยู่ ใกล้เคียงได้หรือไม่ หรือผู้ที่ใช้นั้นมีความเข้าใจเทคนิคการใช้เครื่องมือั้นเพียงพอหรือไม่ อย่างไร ถ้ามีของแล้วยังไม่รู้เทคนิคก็ต้องฝึกหัดให้ได้เสียก่อน ต้องฝึกให้เกิดความคิด สร้างสรรค์ สามารถสร้างของใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับทรัพยากรหรือศักยภาพที่มีอยู่ มีปัญหาอีก อย่างที่ควรคิดกัน คือ จะลดการพึ่งพาผู้อื่นได้อย่างไร เพียงไร หรือควรที่จะเพิ่มการพึ่งพาซึ่งกัน และกันในอัตราแค่ไหน เพราะถ้าจะไม่พึ่งกันเลยก็ไม่ได้ แต่พึ่งมากก็ไม่ดี เหล่านี้เป็นต้น นี่คือนวโน้มของปัญหาในอนาคต

ในด้านความเสมอภาคทางการศึกษานั้น สมัยโบราณการเรียนการสอนเป็นไป ตามหมู่คณะและวงศ์ตระกูล หรือบางคนก็หวงวิชา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมให้เกิดการศึกษามวลชน มีพระราชประสงค์ให้คนทั่วไปได้มีโอกาสเรียนรู้เสมอกัน ไม่ว่าจะเป็นลูกทานหรือลูกชานา หรือใคร ๆ ก็ตาม ทรงใช้คำว่าเสมอกัน มีพระราชดำรัส เช่นนี้ พระราชบัญญัติประถมศึกษาจึงเกิดขึ้นในรัชกาลต่อมา

แนวโน้มนี้ยังมีต่อไป เรื่องการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี รวมทั้งสมัยนี้ที่เปิดโอกาสให้ นักเรียนด้อยโอกาส เช่น ผู้ที่อยู่ในถิ่นห่างไกลทุรกันดาร ยากจน ผู้ที่มีปัญหาครอบครัว ผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกายและทางสมอง ความบกพร่องเหล่านี้ บางอย่างป้องกันหรือแก้ไข ไม่ได้หรือทำได้ยาก บางอย่างก็ทำได้ เช่น การป้องกันโรค การแก้ไขปัญหาทุพโภชนาการ การ สร้างความเสมอภาคเช่นนี้อาจต้องใช้อุปกรณ์พิเศษ รวมทั้งต้องใช้ครูหรือผู้ปฏิบัติที่ได้รับการ อบรมมาเฉพาะทาง ที่จริงการศึกษาผู้ใหญ่ก็เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่ไม่ได้อยู่ในวัย เรียน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสพวกหนึ่งด้วยเช่นกัน เพราะมีงานยุ่ง จะเรียนก็ไม่ค่อยมีเวลา ก็ต้องให้เขามีโอกาสได้เรียนตามศักยภาพและเวลาที่เอื้ออำนวยให้ ถือว่าเป็นการสร้าง ความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางสังคมอย่างหนึ่ง อนึ่ง การคัดเลือกบุคคลากรเข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ นั้น ผู้รับผิดชอบในการคัดเลือกต้องมีความชำนาญและมีคุณธรรม จึงจะทำได้ย่างโปร่งใส ยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

แนวโน้มความรู้ทศวรรษหน้าจะมีหลายอย่าง ดังนี้

ประการแรก **ความรู้สากล** คือ ความรู้ที่จะสามารถเปรียบเทียบกันได้ทั่วโลก

ประการที่ 2 **ความรู้ที่เป็นมาตรฐานระดับประเทศ** ที่เราจะกำหนดว่าคนไทยควรต้องรู้อะไร

ประการที่ 3 **ความรู้ท้องถิ่น** ที่ทำให้เรารู้ความเป็นมาและศักยภาพของท้องถิ่น

ที่สำคัญ คือ จะต้องสามารถโยงความรู้ทั้ง 3 ระดับให้เข้ากันได้ เช่น นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยวิชาชีพในท้องถิ่น โดยอาจารย์ต่าง ๆ ทำโครงการพัฒนาวิชาชีพเกษตรในระดับประเทศ นักเรียนจะต้องมีความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์อะไรและอย่างไร เช่น ให้เรียนรู้เทคโนโลยีการเพาะเนื้อเยื่อ โดยหวังว่าผู้ที่มีความรู้แล้วจะสามารถบริการชุมชนวงแคบ ๆ ในตำบลของเขาได้ หรือการโยงเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน เช่น มีพืชอะไรในท้องถิ่นที่สมควรนำเทคโนโลยีที่เรียนรู้ใหม่นี้มาทำ

เรื่องความรู้ด้านเทคโนโลยีนั้น เทคโนโลยีชีวภาพเป็นเทคโนโลยีที่จะมีศักยภาพมากต่อไปในอนาคต เช่นเดียวกับ Information Technology หรือ IT และเทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมสื่อสาร ไม่เฉพาะในด้านเทคโนโลยีเท่านั้น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการศึกษาหรือการสร้างควมขึ้นชมในศิลปวัฒนธรรมระดับนานาชาติ ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นนั้น ก็มีความสำคัญยิ่ง จะช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจและก็สร้างความสามัคคีในสังคมทุกระดับ

สุ จิ ปุ ลิ และการศึกษาที่สมดุล

ทศวรรษหน้าแนวโน้มการศึกษาหาความรู้จะเป็นอย่างไรก็ตาม จะขออนุญาตยืนยันหลักการเก่าแก่ที่ปู่ ย่า ตา ยาย เชื้อกันมา ข้าพเจ้าเองทุกครั้งที่ใครมาขอให้พูดเรื่องการศึกษา ก็ย้ำหลักเก่า ๆ ที่คนซึ่งอายุมากหน่อยจะเคยได้ยิน ส่วนคนสมัยใหม่อาจจะไม่เคยได้ยินแล้ว คือ **“สุ จิ ปุ ลิ”** และการแบ่งการศึกษาที่สมดุลเป็น **พุทธิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา** ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นหลักการที่สามารถปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับทุกกาลสมัย

สุ คือ **สุขตมยปัญญา** หรือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฟัง ในที่นี้ ขอตีความว่า การฟัง คือ การรับสารหรือสาระทั้งปวง รวมทั้งการได้รู้ ได้เห็น และการอ่านหนังสือ ที่จริงหนังสือน่าจะยังเป็นสื่อหลักสื่อหนึ่งที่ทำให้ความรู้ความบันเทิง ปัจจุบันนี้มีสื่ออื่น ๆ อีก เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ออนไลน์ ซึ่งเป็นการสื่อสาร 2 ทางสำหรับโรงเรียนที่มีเครือข่าย SchoolNet หรือ โครงการพัฒนาเนื้อหาความรู้สำหรับเครือข่ายเพื่อโรงเรียนไทยที่ทำกันอยู่ในขณะนี้ จะเป็นซีดีรอม หรือ CAI (Computer-Aided Instruction หรือคอมพิวเตอร์ช่วยสอน) ตอนนี้มีกันมากขึ้น แต่สื่อพวกนี้ราคาค่อนข้างแพง บางแห่งใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพดี แต่บางแห่งมีไว้ก็ยังไม่ได้อะไรอย่างมีประสิทธิภาพ คงจะต้องแก้ไขกันต่อไป ในที่นี้ขอแนะนำสารานุกรมสำหรับเยาวชนตามพระราชประสงค์ ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่จะมีอยู่แล้ว ขณะนี้มีเว็บไซต์(Website)อยู่ในเครือข่ายกาญจนาภิเษก (<http://kanchanapisek.or.th>) เนื่องจากสารานุกรมนี้เพิ่งฉลองครบรอบ 30 ปี มีการเผยแพร่อย่างมาก จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก

จิ คือ **จินตมยปัญญา** คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด คิดในที่นี้ไม่ใช่คิดส่งเดช แต่ต้องค้นคว้าหรือมี "สุ" มาก่อนจึงจะมี "จิ" ได้ แล้วใช้ปัญญาความคิดไตร่ตรองว่าจะอะไรควรเป็นอะไร เป็นการกรองอีกทีว่าที่เราได้ สุ มานั้นเป็น สุ ถูกหรือ สุ ผิด เป็นการหัดใช้เหตุผลวิเคราะห์ เพื่อให้มีปัญญาแหลมคมและเพิ่มพูนมากขึ้น การใช้ จิ นี้จะช่วยให้เกิดจินตนาการและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ รวมทั้งสิ่งทั้งดงามมีศิลปะด้วย

ปุ คือ **ปุจฉา** แปลว่า ถาม มาจาก สุ และ จิ ต้องมีความปรารถนาหาคำตอบเพิ่มเติมให้มีปัญญางอกเงยยิ่งๆ ขึ้น แนวโน้มทศวรรษหน้า ปุ เป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่รู้จักจากการบรรยายเฉยๆ ต้องบรรยายไปพลาถถามไปพลาถด้วย

ลิ คือ **ลิขิต** หรือจดบันทึก เมื่อได้คำตอบหรือข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์บนรากฐานของเหตุผลแล้วก็ต้อง ลิ ในสมัยเด็กๆ อาจารย์กำชัย ทองหล่อ สอนภาษาไทย ให้ท่องว่า "น้ำมากปลาไม่ตาย จดหลายหลายสอบไม่ตก" แต่จดแล้วลืมอ่านก็ตกเหมือนกัน ต่อมาคำว่าจด ก็ขยายออกมาใช้ในความหมายของการพิมพ์ด้วย การทำฐานข้อมูลของคอมพิวเตอร์ (Computer Database) ถือเป็น การ ลิ อย่างหนึ่ง การจดนั้นก็ถือว่าจดเพื่อให้เราตัวเอง และเผื่อให้คนอื่นเอาไปศึกษาแล้วรู้ต่อด้วย เดียวนี้มีแนวโน้มว่าความรู้ต่างๆ นั้น คนเดียวทำไม่ได้ ต้องใช้เวลานานหลายชั่วคน หรือหลายคนช่วยกันทำ

ส่วนการศึกษา 4 แขนงนั้นเป็นเรื่องที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกด้าน เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการพัฒนาการศึกษา เป็นวิธีสร้างทรัพยากรที่มีคุณภาพแก่ประเทศ

พหุศึกษา หมายถึง การศึกษาเนื้อหาความรู้วิชาการที่มีหลายสาขา แต่ละสาขามีวิธีการ สัจ ฎ ติ ต่างๆ กัน แต่ก่อนนี้พูดกันว่า "มีความรู้รู้กระจ่างแม้อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล" บางคนบอกว่าปัจจุบันรู้อย่างเดียวหรือที่เรียกว่าชุดหลุมลึกยังไม่พอ ต้องมีความรู้รอบตัวดังที่ฝรั่งกล่าวว่าเป็น Renaissance man คือคนสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา ตอนนั้นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-16 ซึ่งผ่านมาหลายร้อยปีแล้วนั้น คนเป็นทั้งกวี จิตรกร นักวิทยาศาสตร์ ครบทุกอย่าง จึงจะถือว่าเป็นคนมีการศึกษา แต่พอมาถึงตอนนี้ความรู้มีหลายอย่างเพิ่มเข้ามาทุกที่ เรียนเท่าไรก็ไม่หมด ชินคนเดียวเป็นหมดทุกอย่างก็ทำอะไรไม่ได้ จึงแนะนำว่าให้รู้จริงหรือรู้ลึกเสียอย่างหนึ่ง แล้วรู้พอสมควรหรือรู้รอบอีกหลาย ๆ อย่าง ข้อสำคัญคือ ต้องสามารถโยงความรู้เข้าด้วยกันหรือหาว่าความรู้นั้นอยู่ที่ไหน แล้วดึงมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้

นักเรียนสมัยใหม่นี้เรียนยาก เพราะสาขาของความรู้มีมากขึ้นและที่มาโยงกันนั้นก็มาก ต่างจากสมัยก่อน จะมาตัดว่ารู้อย่างหนึ่งต้องไม่รู้อีกอย่างหนึ่งนั้นไม่ได้ นักเรียนควรมีโอกาสได้เรียนวิชาอย่างกว้างขวางโดยไม่จำกัดสาขาวิชา

จริยศึกษา คือ การสอนให้มีคุณธรรม คุณธรรมนั้นไม่ใช่เน้นหนักท่องจำคุณธรรมทางศาสนา ที่สำคัญคือ การปลูกฝังคุณธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ความซื่อตรง ถ้าเราขายของแล้วปลอมแปลงสินค้า ก็ทำให้เสียความน่าเชื่อถือ ต่อไปก็ไม่มีใครมาซื้ออีก คุณธรรมที่ควรฝึกอบรมให้มีในคนคือ การรู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เอื้อเฟื้อกันตามวาระอันควร มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีระเบียบวินัย มีสำนึกที่ติดต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเราต้องอยู่ร่วมกัน ต้องนึกถึงส่วนรวมก่อน ส่วนการเคารพในสิทธิและปัญญาของผู้อื่น เป็นเรื่องที่จะมีผู้ที่สำนึกมากเข้าทุกทีในอนาคต ถ้าเราไม่สำนึกก็อยู่ในโลกที่เขาสำนึกได้ลำบาก

เรื่องจริยศึกษาไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ ต้องใช้เวลาในการปลูกฝังกลมกลืนตั้งแต่เด็ก เรื่องพหุศึกษาคูประเดี่ยวยุติก็อาจจะเข้าใจได้ แต่จริยศึกษาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ ครูต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่างก่อน จึงจะช่วยให้การปลูกฝังจริยศึกษาประสบผลสัมฤทธิ์ที่ดีได้

พลศึกษา รวมถึงสุขศึกษา สุขากิจบาล ความสะอาด การกินที่ถูกต้องตามสุขบัญญัติ เป็นการเสริมสร้างร่างกายให้แข็งแรงด้วยการออกกำลังกายให้เหมาะสมกับสภาพร่างกาย อาจไม่จำเป็นต้องเป็นเกมกีฬา การงานต่าง ๆ เช่น ภูเรือ น ทำสวน ก็นับเป็นพลศึกษาได้ พลศึกษาจะช่วยลดการป่วยไข้ แต่ถ้าทำมากเกินไปก็อาจทำให้ป่วยไข้ได้เช่นกัน นอกจากนั้นยังช่วยให้

ร่างกายด้านทานโรคได้ ทำให้มีสมองพอที่จะเรียนรู้ และมีกำลังพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ การ
หัดพลศึกษาไม่จำเป็นต้องใช้อุปกรณ์แพงเสมอไป และไม่จำเป็นต้องเล่นกีฬาแข่งขันเอาชนะกัน
อย่างเดียวกันนั้น เรื่องพลศึกษานอกจากดูแลทางกายแล้ว ต้องดูแลทางจิตใจด้วย กายกับจิต
ต้องพัฒนาคู่กันไป

หัตถศึกษา คือ ความสามารถใช้มือประดิษฐ์งานหัตถกรรมได้ ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ จะมี
ของสำเร็จรูป แต่การรู้จักใช้มือประดิษฐ์สิ่งของนั้นจะช่วยสมองด้านการสั่งงาน ความสัมพันธ์
ระหว่างสมองกับมือจะดี หัตถศึกษาพื้นฐาน เช่น งานช่างไม้ เย็บผ้า ไฟฟ้า ช่างกล ล้วนสำคัญ
ต่อชีวิตประจำวันของเรา หัตถศึกษาช่วยให้ผู้เรียนมีใจรักศิลปะ มีความเยือกเย็น มีจินตนาการ
มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีต่องาน และเห็นคุณค่าของการทำงานโดยไม่รังเกียจว่าเป็น
งานหนักหรืองานเบา หัตถศึกษาอาจเป็นเครื่องนำก่อนแล้วจึงสานต่อเป็นงานด้านอื่น ๆ

ตอนนี้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป คนเราอาจต้องมีทัศนคติที่ดีต่องาน เพราะการมีงานทำ
ก็นับว่าเป็นบุญแล้ว แต่ก่อนนี้จะมีทัศนคติที่ว่าเรียนไปแล้วรังเกียจงาน เช่น บางคนเคยมีงาน
ทำ พอมีการศึกษาสูงขึ้น เรียนจบระดับที่มากขึ้น กลับไปทำงานที่ทำอยู่เดิมไม่ได้ หรือทำงาน
บางอย่างก็ไม่ได้ เพราะเป็นงานต่ำ ทำไม่ได้ แทนที่จะคิดเอาความรู้ที่ได้เรียนเพิ่มขึ้นมา
พัฒนาการทำงานด้วยวิธีการใหม่ที่ดีขึ้น การทำงานอะไรก็ตามต้องพัฒนาอยู่เสมอ ข้าพเจ้าคิด
ว่าถ้าเรียนไปแล้วทำให้มีประสิทธิภาพน้อยลงนั้นก็ไม่น่าจะเป็นการศึกษาที่ถูกต้อง

แนวโน้มการศึกษาในทศวรรษหน้าอีกอย่างหนึ่งที่มีมักจะได้ยินได้ฟังกันอยู่ทุกวัน คือ
การศึกษาที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ใน 2-3 วันนี้ไปที่ไหนทุกคนก็พูดให้ฟังถึงเรื่องนี้ แต่ก็
ไม่ได้อธิบายอะไร ข้าพเจ้าเองก็ไม่ได้ไปอบรมด้วย ทำให้ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไรก็ต้องแต่งเอาเอง
เข้าใจว่าวิธีการส่วนหนึ่งของการศึกษาที่ให้นักเรียนหรือเด็กเป็นศูนย์กลางนี้ เป็นสิ่งที่สอนกัน
มานานแล้ว ตอนข้าพเจ้าเด็ก ๆ ก็เคยได้รับการศึกษาแบบนี้ คือ ครูเอาใจใส่ส่งเสริมให้นักเรียน
ค้นคว้าหาความรู้ ด้วยการใช้ **สุ จิ ปุ ลิ** และการศึกษา 4 อย่างนี้แหละ สถานศึกษาเดี๋ยวนี้อันที่ใช้
อยู่ก็มี แต่ปัจจุบันสถานศึกษาของเรามีเด็กมาก การศึกษาที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางคงทำ
ลำบากขึ้น ที่สำคัญและควรเน้นกันคือ **ต้องส่งเสริมนักเรียนเรื่องการค้นคว้าหาความรู้**

สมัยใหม่ครูไม่ค่อยพอ เมื่อข้าพเจ้าไปเยี่ยมตามโรงเรียนจะได้ยินเสมอว่า โรงเรียนนี้
ขาด 3 ตำแหน่ง โรงเรียนนี้ขาด 5 ตำแหน่ง จังหวัดนี้ขาด 500 จำเป็นต้องให้นักเรียนช่วย
ตัวเองกันบ้าง ที่จริงเรื่องให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ช่วยตัวเองเป็นเรื่องของปรัชญาความคิด
เพื่อพัฒนานักเรียน ไม่ใช่ขาดคนขาด เลยต้องให้นักเรียนช่วยตนเองบ้าง วิธีการหนึ่งที่เขาใช้กัน
เรื่องการศึกษาที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางนั้นก็คือ **ต้องมีงบประมาณหรือต้องเรียไรให้มี**

ห้องสมุดสำหรับนักเรียน เราต้องปลูกฝังนักเรียนให้รู้สึกอยากอ่าน เคยเห็นโรงเรียนหลายแห่งสอนนักเรียนตั้งแต่เล็ก ๆ ให้รู้จักอ่านหนังสือ ให้เด็ก ๆ อ่านหนังสือคนละเล่ม แล้วมาเล่าสู่กันฟังในหมู่เพื่อน ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันว่า วันนี้ฉันอ่านเล่มนี้ เธออ่านเล่มไหนเล่าให้กันฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิจารณ์กัน

ข้าพเจ้าเคยเปิดพบเว็บไซต์ของห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศที่เป็นเวทีให้เด็กทำแบบนี้ ให้เด็กคนหนึ่งเขียนความคิดเห็นของตนลงไป เพื่อเล่าให้เด็กคนอื่น ๆ ที่เปิดดูทราบว่าเขามีความคิดต่อหนังสือเล่มนี้อย่างไร ในลักษณะนี้การอ่านเป็นรากฐานสำคัญของการใช้สื่ออื่น ๆ ต่อไป หลายแห่งบอกว่าสื่อหนังสือเป็นพื้นฐาน ส่วนสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้นเอาไว้ทีหลัง แต่บางทฤษฎีก็ทำให้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ตั้งแต่เด็กเล็กเลยก็มี

ข้าพเจ้าเองยังตัดสินใจไม่ถูกเหมือนกัน ต้องขอลิดอีกหน่อย เพราะบางครั้งในสถานะที่ทรัพยากรจำกัด เช่น มีคอมพิวเตอร์ในโรงเรียนนั้นเพียงจำนวนหนึ่ง เราจะให้โอกาสเด็กโตหรือเด็กเล็กก่อนกัน บางคนบอกว่า เด็กโต โตแล้ว ควรจะใช้ก่อน ถ้ายังไม่ได้ใช้ก็จะพันวายไปเสียก่อน เพราะฉะนั้นต้องรีบจัดหาให้เขามีใช้ ส่วนเด็กเล็ก ๆ นั้นควรจะต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ สิ่งที่เป็นไปตามที่เห็นเป็นจริงไปก่อน รอให้โตอีกสักนิดค่อยเรียนคอมพิวเตอร์ก็คงทัน แต่บางคนบอกว่ายิ่งเด็กเล็กมากก็ยิ่งกดดันจนกดดันได้ว่องไวกว่าเด็กโต ข้าพเจ้านั้นสมัยเด็ก ๆ การใช้เครื่องมือเครื่องมือนี่ต่าง ๆ ดูเหมือนจะใช้การหมุนเป็นส่วนมาก เช่น การหมุนโทรศัพท์ การหมุนปรับค่าอะไรต่าง ๆ ก็ใช้มือหมุน แต่ในปัจจุบันนี้เปลี่ยนเป็นกดลงไปตรง ๆ สมัยหมุนกับสมัยกดก็เป็นคนละสมัยกันแล้ว

นอกจากการอ่านแล้ว บทบาทของครูในการสอนที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางแบบตัวเองของข้าพเจ้านั้น จะต้องสร้างทักษะในการสังเกตเด็กด้วย คือ ชี้ให้เด็กรู้จักสังเกตดูลักษณะของผู้คน ลักษณะของธรรมชาติรอบตัว หรือสังเกตจากผลการทดลองต่าง ๆ จะออกไปดูอะไรก็ควรเก็บมาศึกษา มาสังเกตดูว่ามีความเปลี่ยนแปลงอะไรและอย่างไรในสภาพธรรมชาติ กล่าวคือ ต้องสร้างให้มีความสามารถในการสังเกตสูง ต้องให้รักการเรียนรู้ หรือหมั่นศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ

ในสมัยก่อนเมื่อข้าพเจ้ายังเล็ก การสอนที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นดีคือ เขาสอนให้เราอยากรู้ อยากเห็น อยากดู อยากเรียน ไปเสียหมด บางครั้งก็มากเกินไปด้วยซ้ำ พออยากรู้ อยากเห็น แล้วก็อยากคิด อยากถาม อยากเสนอข้อคิดของตนเองบ้าง ขณะที่การเรียนในตอนหลังนี้หลายคนมาปนกับข้าพเจ้าว่า เรียนแล้วนักเรียนไม่อยากได้เพียงเกรดและคะแนนดี ๆ โดยไม่กระตือรือร้นที่จะอยากรู้หรือค้นคว้าอะไรเพิ่มเติมเองเลย ข้าพเจ้ายังบอกกับอาจารย์ท่านนั้นว่า

สงสัยจะสอนไม่ดีเองมั้ง ต้องสอนแล้วเขาอยากรู้อยากค้นเพิ่มเติม และเมื่อเรียนแล้วจะต้องสามารถที่จะอธิบายความรู้ที่ตนได้รับมาแล้วรวบรวมความคิด เขียนให้ครูอาจารย์หรือผู้อื่นทราบได้

คนบางคนความรู้ดีเรียนมามาก แต่อธิบายไม่ได้เลย บางคนตอบปากเปล่าได้แต่เขียนออกมาไม่ได้ เขาบอกว่าที่จริงหนูก็รู้ แต่เขียนไม่ออก ทำให้ได้เกรดไม่ดี บางคนเคยทำแต่ข้อสอบปรนัยที่มีตัวเลือก 4-5 ตัวให้เลือก เมื่อมีตัวเลือกก็จะทำได้ แต่ทำให้คิดเองโดยไม่มีการบอกใบ้ให้ก็จะคิดไม่เป็น ความจริงมีตัวเลือกนั้นง่ายกว่า เพราะประสมมากับตนเอง อะไรที่เขายังไม่พูดให้ฟังจะนึกไม่ออก แต่ถ้าคนมาพูดให้ฟังเรื่อย ๆ ว่าอันนี้ใช่หรือไม่ จะตอบได้ว่าอันนั้นถูก อันนี้ผิด แต่ข้าพเจ้าแก่แล้วไม่เป็นไร อีกไม่เท่าไรก็ตาย ถ้าเป็นเด็ก ๆ ในทศวรรษหน้าน่าจะคิดเองเป็นตั้งแต่ต้น

บางคนให้ไปทำรายงานก็ไปถ่ายสำเนาข้อความจากหนังสือมาตัดแปะติดกาวหรือสมัยใหม่หน่อยก็ดึงมาจากอินเทอร์เน็ตแล้วมา paste ติดกัน โดยที่ไม่มีอะไรเป็นของตนเองเลยสักอย่างเดียว บางครั้งตรวจรายงานนักเรียน ในรายงานเขียนว่า “.....ดังที่กล่าวไว้แล้วในหน้า 20” ข้าพเจ้าต้องแอบกระซิบบอกว่า “ขอโทษ รายงานเธอมีเพียง 15 หน้าเท่านั้นนะ” การฝึกทักษะการเขียนจึงเป็นสิ่งที่น่าจะยังสำคัญอยู่สำหรับทศวรรษหน้า ส่วนศตวรรษหน้านั้นไม่ทราบ อาจจะเป็นอย่างอื่นแล้วก็ได้

การเรียนให้ดีจริงนั้น เริ่มจากของใช้ที่ไม่แพงก็ได้ แม้ว่าปัจจุบันจะนิยมใช้สื่อคอมพิวเตอร์กันมาก และถ้าใช้เป็นจะอำนวยความสะดวกได้มากก็ตาม ปัจจุบันการเรียนการสอนทางคอมพิวเตอร์มิได้เป็นการเรียนการสอนทางเดียวอย่างที่เรเคยเข้าใจกัน แต่เป็นการเรียนการสอนสองทาง เป็น interactive media ใช้พวก virtual reality, virtual classroom และ virtual university เป็นต้น ลักษณะของการศึกษาทางไกลกำลังเป็นที่นิยมกัน การสอนวิชาต่าง ๆ ในคอมพิวเตอร์นั้นจะฟังได้ทั้งเสียง เห็นภาพอาจารย์ที่กำลังพูด และสามารถส่งคำถามข้อคิดเห็นไปให้อีกฝ่ายหนึ่งได้ คนที่อยู่เมืองไทยอาจจะลงทะเบียนเรียนทางไกลที่ต่างประเทศ เช่น ยุโรป สหรัฐอเมริกา ก็ได้

การศึกษาระดับสูงในทศวรรษหน้านั้นมีแนวโน้มว่าจะปนกันหลายอย่าง กล่าวคือ มีทั้งการศึกษาแบบที่ครูมาสอนกันเองตัวต่อตัว หรือการใช้ระบบการศึกษาด้วยเครื่องมือ เครื่องมือทางไกลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และคงจะมีแนวโน้มว่าเป็นการจัดการศึกษาโดยหลายๆ กลุ่มเข้าร่วมกัน ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายเอกชนที่เป็นมูลนิธิหรือบริษัทการค้าต่าง ๆ บริษัทเหล่านี้จะต้องเน้นเรื่องการวิจัยและการพัฒนาของบริษัท หน่วยวิจัยและพัฒนาของบริษัทกับหน่วย

วิจัยของสถาบันการศึกษาทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน มีแนวโน้มที่จะร่วมกันในเรื่องของการออกทุนวิจัยและค้นคว้า จะคิดว่าใครจะได้ประโยชน์ ใครจะได้กำไร ซึ่งก็ต้องมีส่วนที่ได้กำไรทั้งสองฝ่าย และต้องคิดด้วยว่าใครเขาทำอะไรเขาก็ต้องหวังผลกำไรตอบแทนกันทั้งนั้น ในปัจจุบันและอนาคตของฟริกงไม่มีแล้ว

ครูบางคนมาบอกว่า กลัวหมดความหมายถ้ามีระบบใหม่เข้ามาใช้ ข้าพเจ้าคิดว่าหากครูไม่ปรับปรุงตนคงหมดความหมายแน่ เพราะระบบการศึกษาเช่นนี้เป็นแนวโน้มที่ใช้กันในอนาคต ครูต้องปรับตัวโดยจะต้องอ่านมาก การให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางนั้นถ้ามองให้ดีจะเห็นว่าเป็นการให้ครูเป็นศูนย์กลางด้วยเช่นกัน ถ้าครูจะเกณฑ์ให้นักเรียนอ่านโดยครูไม่อ่านนั้นไม่ได้ ครูจะต้องอ่านมากและศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ ให้มากอยู่เสมอ ไม่ใช่เอาความรู้ที่เรียนมาจากวิทยาลัยครูเมื่อ 20-30 ปีที่แล้วมาฉายซ้ำซากแต่เพียงอย่างเดียว ต้องสามารถแนะนำเด็กได้ว่า หากต้องการรู้เรื่องอะไรจะไปหาความรู้ได้ที่ไหน เช่น ถ้าเป็นแบบธรรมดาที่ว่าเรื่องอย่างนี้จะต้องไปค้นในหนังสืออะไร บางครั้งต้องบอกสถานที่ที่จะไปค้นด้วย ต้องฝึกและพัฒนาเด็กให้รู้จักค้นหาข้อมูลหรือสารสนเทศที่ต้องการ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้าไปที่โรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่ง เด็กทำรายงานมาเสนอให้ดู ข้าพเจ้าถามว่าข้อมูลที่ทำรายงานนี้หามาจากไหน เขาบอกว่าในห้องสมุดโรงเรียนนี้ไม่ค่อยมี เขาตามไปค้นในห้องสมุดอำเภอหลายแห่ง เพราะแต่ละอำเภอก็มีข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป เช่นหนังสือรูปคดี แต่เรื่องไม่ได้เรื่อง แต่รูปมั่ว ๆ ก็ต้องดูหลายเล่ม ข้าพเจ้าฟังดูก็ทราบว่าเขาเข้าใจที่จะรวบรวมค้นหา รู้ว่าจะไปหาที่ไหนและจะค้นหายังไร

สมัยนี้หาความรู้ทางอินเทอร์เน็ตได้ด้วย ครูจึงน่าจะไปตรวจดูก่อนว่า เรื่องที่จะกำหนดวางแผนให้พูดในชั้นเรียนนั้น จะมีเว็บไซต์อะไรบ้างที่จะส่งเสริมการสนทนาในชั่วโมงนั้น ต้องตั้งข้อสังเกตไว้ว่าเว็บไซต์นั้นเป็นอย่างไร เพราะในเรื่องเดียวกันจะมีหลายเว็บไซต์ แต่ละเว็บไซต์จะมีข้อเด่น ข้อด้อยที่ต่างกันออกไป นอกจากนั้นถึงจะมีเครื่องมือช่วยในการค้นหา (Search Engine) อยู่หลายชนิดก็ตาม ครูจะต้องมีความรู้ที่ดีในเนื้อหาที่จะค้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางวิทยาศาสตร์ และน่าจะมีความรู้ภาษาอังกฤษที่ดีพอทั้งครูและนักเรียน เพราะเว็บไซต์เหล่านี้ภาษาอังกฤษจะมีมากกว่าภาษาไทย ในการสอนนั้นน่าจะนำให้เด็กออกความคิดได้ โดยไม่ใช่ว่าครูเป็นผู้ถามนำแล้วให้เด็กตอบคล้อยตามตนเองแต่เพียงอย่างเดียว

การสอนแบบนี้ให้ได้ผลนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก ไม่ทราบว่าครูจะทำได้สักกี่คน เป็นหน้าที่ของสถาบันที่สร้างและอบรมครูจะต้องคำนึงว่า ครูจะต้องมีทั้งความรู้เนื้อหาที่แม่นยำ ถูกต้อง ทันสมัย และมีวิธีการสอนที่น่าสนใจ ชวนให้ติดตาม รวมทั้งต้องมีคุณธรรมที่ครูพึงมีต่อนักเรียน เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร ความเอาใจใส่ในการสอน ความอดทน เป็นต้น ให้สมกับที่ถือกันว่า ครูบาอาจารย์เป็นที่ 2 รองจากบิดามารดา

แนวโน้มการศึกษาในทศวรรษหน้าที่ข้าพเจ้านึกออกก็มีเพียงเท่านี้ การประชุมในช่วงต่อไป ท่านอื่นคงพูดบ้าง ข้าพเจ้าขอยุติเพียงแค่นี้

ปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา

ประวัติการอุดมศึกษาจะจารึกครั้งหลังของศตวรรษนี้ไว้ว่า เป็นช่วงเวลาที่การอุดมศึกษาขยายตัวอย่างเด่นชัดที่สุด คือมีจำนวนนักศึกษาที่เข้าเรียนทั่วโลกเพิ่มขึ้นมากกว่า 6 เท่า จาก 13 ล้านคนในปี 2503 เป็น 82 ล้านคนในปี 2538 แต่ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง ช่องว่างด้านการเข้าศึกษาและทรัพยากรเพื่อการเรียนและวิจัยในระดับอุดมศึกษาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา และโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด ซึ่งเดิมมีมากอยู่แล้วนั้นยิ่งมากขึ้นอีก ช่วงเวลานี้ยังมีการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้นและโอกาสการเข้าศึกษาภายในประเทศต่างๆ รวมทั้งในประเทศที่พัฒนาที่สุดและมั่งคั่งที่สุดบางประเทศ ก็แตกต่างกันมากขึ้น ประเทศใดก็ตามที่ไม่มีสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิจัยมากพอที่จะผลิตผู้มีความรู้และทักษะได้อย่างพอเพียง ก็ไม่อาจจะมั่นใจได้ว่าจะเกิดการพัฒนายังยืนภายในประเทศได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาและประเทศยากจนจะไม่สามารถลดช่องว่างระหว่างประเทศของตนกับประเทศพัฒนาทางอุตสาหกรรมได้เลย การแบ่งปันความรู้ความร่วมมือนี้อาจระหว่างประเทศและเทคโนโลยีใหม่ ๆ สามารถสร้างโอกาสใหม่ๆ เพื่อลดช่องว่างนี้ได้

มีหลักฐานชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่าอุดมศึกษาสามารถดำรงอยู่ได้นานนับศตวรรษที่ผ่านมาและสามารถปรับเปลี่ยน รวมทั้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าในสังคม ขอบข่ายและจังหวะของการเปลี่ยนแปลงทำให้สังคมต้องอิงความรู้มากขึ้น จนการศึกษา ระดับสูงและการวิจัยกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งการพัฒนาของปัจเจกบุคคล ชุมชน และประเทศชาติที่ยั่งยืนในสภาวะแวดล้อมนั้นๆ อุดมศึกษาเองจึงเผชิญกับความท้าทายที่ยากยิ่งและจะต้องเดินหน้าต่อไปเพื่อปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ ซึ่งจะช่วยให้สังคมของเราที่กำลังประสบภาวะวิกฤตด้านค่านิยม สามารถหลุดพ้นจากข้อกำหนดเฉพาะด้านเศรษฐกิจไปสู่การประสมประสานมิติในเชิงลึกของศีลธรรมและจิตวิญญาณ

เพื่อแสวงหาคำตอบให้กับความท้าทายเหล่านี้และเพื่อเริ่มกระบวนการปฏิรูปอุดมศึกษาในเชิงลึกทั่วโลก ยูเนสโกจึงได้จัดการประชุมระดับโลกว่าด้วยการอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21: วิสัยทัศน์และการปฏิบัติ ในการเตรียมการจัดประชุมครั้งนี้ ยูเนสโกได้จัดทำเอกสารเชิงนโยบายเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอุดมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2538 ต่อจากนั้น

ได้จัดประชุมหารือระดับภูมิภาค 5 ครั้ง (ฮาวานา เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2539 คาการ์ เดือนเมษายน พ.ศ. 2540 โตเกียว เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540 ปาแลร์โม เดือนกันยายน พ.ศ. 2540 และ เบรุต เดือนมีนาคม พ.ศ. 2541) ปฏิญญาและแผนปฏิบัติการที่ผ่านการรับรองจากการประชุมระดับภูมิภาคดังกล่าว ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวได้นำมาประกอบการพิจารณาในการจัดเตรียมปฏิญญาระดับปัจจุบันเช่นเดียวกับกระบวนการประมวลความคิดเห็นที่ดำเนินการเพื่อเตรียมการจัดการประชุมระดับโลก

พวกเราที่ได้เข้าร่วมการประชุมระดับโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา ณ สำนักงานใหญ่ยูเนสโก กรุงปารีส ระหว่างวันที่ 5-9 ตุลาคม พ.ศ. 2541 จึงพร้อมใจกัน

ระลึกถึงหลักการของกฎบัตรสหประชาชาติปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

ระลึกถึงปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งระบุไว้ในมาตรา 26 ย่อหน้าที่ 1 ว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษา” และ “อุดมศึกษาพึงเปิดกว้างสำหรับทุกคนอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของความสามารถ” และเห็นชอบกับหลักการพื้นฐานของอนุสัญญาต่อต้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (พ.ศ. 2503) ซึ่งในมาตรา 4 ได้กำหนดพันธกิจให้รัฐที่เป็นภาคี “จัดอุดมศึกษาที่ให้ทุกคนมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานของความสามารถของแต่ละบุคคล”

พิจารณาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอุดมศึกษาของคณะกรรมการ และการประชุมสำคัญ ๆ รวมถึงคณะกรรมการระหว่างประเทศด้านการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 คณะกรรมการโลกด้านวัฒนธรรมและการพัฒนา การประชุมระหว่างประเทศด้านการศึกษา สมัยสามัญ ครั้งที่ 44 และ 45 (เจนีวา พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2539) มติของการประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ 27 และ 29 ของยูเนสโก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับข้อเสนอแนะด้านสถานภาพของครูระดับอุดมศึกษา การประชุมระดับโลกเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (จอมเทียน ประเทศไทย พ.ศ. 2533) การประชุมของสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (ริโอ เดอจาเนโร พ.ศ. 2535) การประชุมเรื่องเสรีภาพทางวิชาการและความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัย (ซินเนีย พ.ศ. 2535) การประชุมระดับโลกเรื่องสิทธิมนุษยชน (เวียนนา พ.ศ. 2536) การประชุมสุดยอดระดับโลกเพื่อพัฒนาสังคม (โคเปนเฮเกน พ.ศ. 2538) การประชุมระดับโลก ครั้งที่ 4 เรื่องสตรี (ปักกิ่ง พ.ศ. 2538) การประชุมระหว่างประเทศเรื่องการศึกษาและมนุษยศาสตร์ (มอสโกว์ พ.ศ. 2539) การประชุมระดับโลกเรื่องการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับศตวรรษที่ 21 (มะนิลา พ.ศ. 2540) การประชุมระหว่างประเทศเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ ครั้งที่ 5

(ฮัมเบอร์ก พ.ศ. 2540) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นสำหรับอนาคตภายใต้หัวข้อ 2 (ปรับปรุงเงื่อนไขและคุณภาพของการเรียน) ที่ระบุว่า "พวกเราตั้งปณิธานว่าจะ...เปิดโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยแก่นักศึกษาผู้ใหญ่... โดยเรียกร้องให้การประชุมระดับโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา (ปารีส พ.ศ. 2541) ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงของสถาบันระดับหลังมัธยมศึกษาไปสู่สถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตและกำหนดบทบาทของมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกัน"

เชื่อมั่นว่าการศึกษাপ็นเสาหลักของสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย การพัฒนาที่ยั่งยืน และสันติภาพ ดังนั้นการศึกษาจึงควรเปิดกว้างสำหรับทุกคนตลอดชีวิตและจำเป็นต้องมีมาตรการที่ก่อให้เกิดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะระหว่างสามัญศึกษา การศึกษาเทคนิค การศึกษาวิชาชีพ และการศึกษาหลังมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนี้ยังรวมถึงการประสานความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และสถาบันเทคนิค

เชื่อว่าในบริบทนี้วิสัยทัศน์ของสังคมอนาคตและบทบาทของการศึกษาโดยทั่วไปและของอุดมศึกษา โดยเฉพาะจะเป็นตัวกำหนดทางแก้ปัญหาที่ประสบในช่วงก่อนศตวรรษที่ 21

ตระหนักว่าเมื่อก้าวสู่สหัสวรรษใหม่อุดมศึกษาจะมีหน้าที่ชี้แจงคุณค่าและอุดมคติของสันติภาพและจะต้องระดมสรรพกำลังของชุมชนแห่งภูมิปัญญาเพื่อจุดหมายนั้น

พิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงจริงจังและการพัฒนาอุดมศึกษา การปรับปรุงคุณภาพและความสอดคล้องของอุดมศึกษาและการแก้ไขปัญหาค่าที่อุดมศึกษาประสบ ล้วนต้องการความร่วมมืออย่างแข็งขันทั้งจากรัฐบาลและสถาบันอุดมศึกษา รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งนักศึกษาและครอบครัว ครู อาจารย์ ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม ภาครัฐและภาคเอกชน รัฐสภา สื่อมวลชน ชุมชน สมาคมวิชาชีพและสังคม ตลอดจนความรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้นของสถาบันอุดมศึกษาต่อสังคมและการจัดการให้สามารถตรวจสอบสถาบันอุดมศึกษาได้ในเรื่องการใช้ทรัพยากรของรัฐและเอกชน ของชาติ และนานาชาติ

เห็นย้าว่าควรส่งเสริมขีดความสามารถของระบบอุดมศึกษา เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความไม่แน่นอน เพื่อเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมและส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเป็นธรรม ระบบอุดมศึกษาควรมีและซำรงรักษาความเป็นต้นฉบับและความมีระบบระเบียบเคร่งครัดด้วยความเที่ยงธรรม ในฐานะที่เป็นข้อกำหนดพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและรักษาคุณภาพไว้ในระดับที่ต้องการได้ นอกจากนี้ควรจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักศึกษา

ภายใต้แนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อเอื้อให้นักศึกษาสามารถประสานกลมกลืนเข้ากับสังคมแห่งการเรียนรู้ของโลกในศตวรรษที่กำลังจะมาถึงได้อย่างเต็มที่

เชื่อดังกล่าวความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศเป็นหนทางสำคัญในการพัฒนาอุดมศึกษาทั่วโลก

ดังนั้น ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการอุดมศึกษา เน้นภารกิจและหน้าที่ของอุดมศึกษา การกำหนดวิสัยทัศน์ใหม่ของอุดมศึกษา จากวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติ โดยกำหนดไว้ รวม 17 มาตรา เพื่อให้ได้ศึกษาเฉพาะภารกิจและหน้าที่ของอุดมศึกษา จึงขอให้ศึกษาคำประกาศฯ ในมาตรา 1 และมาตรา 2

ภารกิจและหน้าที่ของอุดมศึกษา

มาตรา 1 ภารกิจในการให้การศึกษา ผูกอบรมและวิจัย

พวกเราขอยืนยันว่าควรดำรง เสริมสร้าง และขยายขอบเขตภารกิจหลักและคุณค่าของอุดมศึกษา โดยเฉพาะภารกิจในการก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและการปรับปรุงสังคมโดยรวม เพื่อ

ก. ผลิtbัณฑิตที่มีคุณภาพสูงและพลเมืองที่มีความรับผิดชอบเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการดำเนินการกิจของทุกภาคของสังคม โดยจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกัน รวมทั้งการฝึกอบรมวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยความรู้และทักษะระดับสูง โดยใช้หลักสูตรและเนื้อหาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างต่อเนื่อง

ข. สร้างโอกาส เพื่อการศึกษาระดับสูง และการศึกษาตลอดชีวิต โดยเปิดให้ผู้เรียนได้มีทางเลือกสูงสุด และให้มีความยืดหยุ่นในการเข้าและออกจากระบบการศึกษา ตลอดจนให้โอกาสในการพัฒนาตนเองและการเคลื่อนย้ายในสังคม เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีและเพื่อให้มีส่วนร่วมในสังคมอย่างเข้มแข็ง ด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อสร้างศักยภาพส่วนบุคคลและเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาธิปไตยและสันติภาพภายใต้บริบทของความยุติธรรม

ค. พัฒนา สร้างสรรค์ และกระจายความรู้ผ่านการวิจัย และถ่ายทอดความเชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องให้เป็นบริการแก่ชุมชน เพื่อช่วยเหลือสังคมในการพัฒนาทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ส่งเสริมและพัฒนาการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และนฤมิตศิลป์

ง. ช่วยสร้างความเข้าใจ ตีความ อหุรักษ์ เพิ่มพูน ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์ทั้งระดับชาติ ภูมิภาค และนานาชาติ ในบริบทของลัทธิพหุนิยมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จ. ช่วยปกป้องและเพิ่มพูนคุณค่าของสังคม โดยฝึกฝนเยาวชนเรื่องค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชนประชาธิปไตย และเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์และเป็นกลาง เพื่อช่วยในการถกประเด็นทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์และเพื่อเสริมสร้างมุมมองเชิงมนุษยธรรม

ฉ. เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาทุกระดับ รวมถึงการฝึกอบรมครู **มาตรา 2 บทบาทด้านจริยธรรม ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบและหน้าที่ในการคาดการณ์**

เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสถานภาพของบุคลากรด้านการสอนระดับอุดมศึกษา ซึ่งได้รับการรับรองโดยที่ประชุมสมัยสามัญของยูเนสโกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540

สถาบันอุดมศึกษา บุคลากร และนักศึกษา ควรจะ

ก. ดำรงรักษาและพัฒนาภาระหน้าที่หลักของตน โดยใช้จริยธรรมและความเข้มงวดเชิงวิทยาศาสตร์และปัญญา ไม่ว่าจะในการทำกิจกรรมใดๆ

ข. สามารถให้ความเห็นเรื่องจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคมได้อย่างอิสระเต็มที่และด้วยความตระหนักดีถึงความรับผิดชอบของตน ซึ่งเป็นการใช้อำนาจเชิงภูมิปัญญาตามที่สังคมต้องการเพื่อช่วยในการไตร่ตรอง สร้างความเข้าใจ และลงมือปฏิบัติ

ค. เพิ่มบทบาทของตนในการวิพากษ์และมองไปในอนาคต โดยหมั่นวิเคราะห์แนวโน้มทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีจุดเน้นที่ชัดเจนสำหรับการคาดการณ์เดือนภัยและป้องกัน

ง. ใช้ความสามารถทางภูมิปัญญาและเกียรติคุณด้านศีลธรรมเพื่อปกป้องและเผยแพร่ค่านิยมซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากลอย่างแข็งขัน รวมถึงสันติภาพ ความยุติธรรม เสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามที่ระบุไว้ในธรรมนูญของยูเนสโก

จ. ใช้อิสรภาพและเสรีภาพทางวิชาการอย่างเต็มที่ตามสิทธิและหน้าที่ที่กำหนดไว้ใน
ขณะเดียวกันจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสามารถให้สังคมเข้ามาตรวจสอบได้อย่าง
เต็มที่

ฉ. ช่วยระบุและจัดการประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อความกินดีอยู่ดีของชุมชน
ประเทศไทย และสังคมโลก (สุমনทนา พรหมบุญ และคณะ, 2542: 1-31)